

Ένδυση και Χρώμα ως Πρακτικές Φύλου: Μη-Δυαδικές Ταυτότητες στη Σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία

Καλαϊτζή Χριστίνα
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ
ckalaitb@nured.auth.gr

Περίληψη

Το άρθρο εξετάζει τρία έργα παιδικής λογοτεχνίας —*Not All Princesses Dress in Pink*, *My Shadow Is Purple* και *Mary Wears What She Wants*— ως παραδείγματα σύγχρονων αφηγήσεων που αμφισβητούν τη δυαδικότητα του φύλου μέσω της ένδυσης και του χρώματος. Εστιάζοντας στις αισθητικές επιλογές των μυθοπλαστικών χαρακτήρων, η μελέτη διερευνά τον τρόπο με τον οποίο το ντύσιμο και οι χρωματικές επιλογές λειτουργούν ως σημειωτικοί φορείς, ικανοί τόσο να αναπαράγουν όσο και να αποδομούν κοινωνικά επιβεβλημένους έμφυλους κανόνες. Υιοθετώντας θεωρήσεις που αντιλαμβάνονται το φύλο ως επιτελεστική και μη στατική διαδικασία, η ανάλυση δείχνει ότι οι αφηγήσεις των βιβλίων υπονομεύουν την αντίληψη ενός «φυσικού» ή εγγενώς σταθερού φύλου, καθώς παρουσιάζουν χαρακτήρες που συγκροτούν την ταυτότητά τους μέσα από μη κανονιστικές πρακτικές αυτοέκφρασης. Παράλληλα, αξιοποιούνται προσεγγίσεις που αντιμετωπίζουν την ένδυση ως κοινωνικά ενσώματη πρακτική, αναδεικνύοντας το ντύσιμο ως πεδίο όπου το φύλο παράγεται, ρυθμίζεται ή αμφισβητείται μέσα από πολιτισμικά κωδικοποιημένες επιλογές. Συμπληρωματικά, λαμβάνεται υπόψη η ιστορικότητα των χρωματικών προτιμήσεων και η διαμόρφωση των έμφυλων συμβάσεων που συνοδεύουν το χρώμα, επιτρέποντας την ανάγνωσή του όχι ως ουδέτερου αισθητικού στοιχείου αλλά ως μηχανισμού κοινωνικής κατηγοριοποίησης. Το άρθρο εξετάζει, επίσης, πώς οι έννοιες της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας διασταυρώνονται με μη-δυαδικές εκδοχές ταυτότητας, φωτίζοντας τη δυναμική σχέση ανάμεσα σε αισθητική, κοινωνική πρακτική και αυτοπροσδιορισμό. Συνολικά, η μελέτη καταδεικνύει ότι τα τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία δεν περιορίζονται σε μια απλή αναπαράσταση ποικιλομορφίας, αλλά ενεργοποιούν μια αισθητική πολιτική που αμφισβητεί κανονιστικά πρότυπα, διευρύνοντας τις δυνατότητες με τις οποίες τα παιδιά μπορούν να σκεφτούν, να εκφράσουν και να επιτελέσουν την έμφυλη ταυτότητά τους.

Λέξεις-κλειδιά: Μη-δυαδικότητα, φύλο, ένδυση, χρώμα, ταυτότητα, σύγχρονη παιδική λογοτεχνία

Dress and Colour as Gender Practices: Non-Binary Identities in Contemporary Children's Literature

Kalaitzi Christina

Postdoctoral Researcher, Department of Early Childhood Education, AUTH

Abstract

This article examines three works of contemporary children's literature—*Not All Princesses Dress in Pink*, *My Shadow Is Purple*, and *Mary Wears What She Wants*—as narratives that challenge the gender binary through the aesthetic modalities of clothing and colour. Focusing on the visual and stylistic choices assigned to fictional characters, the study explores how dress and chromatic selection operate as semiotic carriers capable of both reproducing and destabilizing socially imposed gender norms. Drawing on theoretical perspectives that conceptualise gender as a performative and non-static process, the analysis demonstrates that these narratives undermine the notion of a “natural” or inherently fixed gender, presenting characters who construct their identities through non-normative practices of self-expression. At the same time, approaches that treat clothing as a socially embodied practice reveal dress as a site in which gender is produced, regulated, or contested through culturally coded choices. Additionally, the historical dimensions of colour preferences and the formation of gendered chromatic conventions are considered, positioning colour not as a neutral aesthetic element but as a mechanism of social categorisation. The article further investigates how concepts of masculinity and femininity intersect with non-binary identity formations, illuminating the dynamic relationship between aesthetics, social practice, and self-definition. Overall, the study shows that the three contemporary picturebooks move beyond mere representations of diversity, activating an aesthetic politics that challenges normative expectations and expands the possibilities through which children can imagine, articulate, and perform their gender identities.

Key words: non-binarity, gender, clothing, colour, identity, contemporary children's literature

Εισαγωγή

Η παιδική λογοτεχνία συνιστά έναν από τους βασικότερους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους τα παιδιά κοινωνικοποιούνται στις πολιτισμικές αντιλήψεις για το φύλο. Όπως έδειξαν οι West και Zimmerman (1987), το φύλο δεν βιώνεται ως σταθερή

ιδιότητα, αλλά παράγεται μέσα από επαναλαμβανόμενες κοινωνικές πράξεις που συγκροτούν την καθημερινή εμπειρία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα παιδικά βιβλία λειτουργούν ως φορείς λόγων που καθοδηγούν τα παιδιά στη μάθηση και επιτέλεση του φύλου, προσφέροντας αφηγηματικά και οπτικά πρότυπα που διαμορφώνουν αντιλήψεις γύρω από το τι θεωρείται αποδεκτό ή αναμενόμενο. Η πρόσφατη συζήτηση γύρω από μη-δυναδικές και έμφυλες διαφοροποιημένες υποκειμενικότητες στη λογοτεχνία, όπως αναδεικνύεται σε νέες ερευνητικές προσεγγίσεις (Hartley, 2024), επιβεβαιώνει τη σημασία της παιδικής αφήγησης ως χώρου όπου επανεγγράφονται και επαναπροσδιορίζονται οι μορφές κοινωνικής μάθησης του φύλου.

Η αντίληψη του φύλου ως επιτελεστικής διαδικασίας, την οποία ανέδειξε συστηματικά η Butler (1990, 1993), συμβάλλει καθοριστικά στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η έμφυλη ταυτότητα δεν προηγείται των πράξεων αλλά συγκροτείται μέσα από αυτές. Στο πλαίσιο αυτό, η ένδυση, οι χρωματικοί κώδικες και οι αισθητικές επιλογές των παιδικών βιβλίων δεν λειτουργούν απλώς ως εικονογραφικές λεπτομέρειες, αλλά ως πρακτικές που συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική κατασκευή του φύλου. Παράλληλα, η ανάλυση της Risman (2018) σχετικά με το φύλο ως κοινωνική δομή φωτίζει τον τρόπο με τον οποίο οι κανόνες και οι προσδοκίες της κοινωνίας διαμορφώνουν τα περιθώρια αυτοέκφρασης και αυτοπροσδιορισμού των παιδιών. Η εντεινόμενη συζήτηση για τη συμπερίληψη φύλων πέραν της δυναδικότητας στη λογοτεχνία υποστηρίζεται επίσης από σύγχρονες θεωρήσεις στη φεμινιστική κριτική, οι οποίες αναγνωρίζουν την αναδυόμενη σημασία των μη-δυναδικών αφηγήσεων ως κρίσιμων φορέων μετασχηματισμού των κοινωνικών φαντασιακών (Mutton, 2023), ενώ η διεύρυνση της θεωρητικής συζήτησης γύρω από την αναπαράσταση μη-δυναδικών ταυτοτήτων στη λογοτεχνία του 21ου αιώνα υπογραμμίζει ότι οι αφηγήσεις αυτές λειτουργούν ως καίριοι χώροι καλλιέργειας κοινωνικής κατανόησης και ενσυναίσθησης.

Σημαντική είναι επίσης η συμβολή της Κανατσούλη (2008), η οποία έχει υπογραμμίσει ότι οι σύγχρονοι ήρωες και ηρωίδες της παιδικής λογοτεχνίας υπερβαίνουν τα παραδοσιακά στερεότυπα, παρουσιάζοντας «τα χίλια πρόσωπα» της ταυτότητας και αντανακλώντας ένα τοπίο πλουραλιστικών, συχνά ρευστών μορφών φύλου. Η εξέλιξη αυτή αποκαλύπτει τη μετατόπιση του είδους από μια κανονιστική αναπαράσταση του φύλου προς μια πιο ανοιχτή και συμπεριληπτική αφήγηση που αναγνωρίζει την πολυμορφία της παιδικής εμπειρίας. Σε αυτό το πλαίσιο, αποκτά ιδιαίτερη σημασία και η θεώρηση της Butler (2009), η οποία αναδεικνύει ότι το φύλο δεν αποτελεί σταθερό ή ουσιοκρατικό χαρακτηριστικό, αλλά συγκροτείται μέσα από επαναλαμβανόμενες πρακτικές και πολιτισμικά ρυθμισμένες επιτελέσεις, οι οποίες μπορούν να αναθεωρηθούν, να αμφισβητηθούν και να ανατραπούν. Σε αυτό το θεωρητικό και αναπαραστατικό πλαίσιο, οι οπτικές πρακτικές της εικονογράφησης — ιδίως η ένδυση και το χρώμα — αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Καθώς τα παιδιά-αναγνώστες αναγνωρίζουν, παρατηρούν ή αμφισβητούν τις αισθητικές επιλογές των χαρακτήρων, οι πρακτικές αυτές λειτουργούν ως τρόποι επιτέλεσης, διαπραγμάτευσης ή και ανατροπής των κανονιστικών μορφών φύλου. Έτσι, η παιδική λογοτεχνία δεν

αποτελεί απλώς χώρο αφήγησης, αλλά τόπο όπου η έμφυλη ταυτότητα παράγεται μέσα από μια δυναμική αλληλεπίδραση εικόνας, λόγου και κοινωνικών προσδοκιών, διευρύνοντας τα όρια της κοινωνικής πρόσληψης και μετατοπίζοντας τις κανονιστικές προσδοκίες γύρω από το φύλο, ιδίως όταν ενσωματώνει μη-δυναδικές αφηγήσεις.

Εν προκειμένω, η παρούσα μελέτη εξετάζει τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία —*Not All Princesses Dress in Pink* (Yolen & Stemple, εικον. Lanquetin, 2010), *Mary Wears What She Wants* (Negley, 2019) και *My Shadow Is Purple* (Stuart, 2022)— που προβάλλουν μη-δυναδικές ταυτότητες μέσα από αισθητικές πρακτικές που αμφισβητούν τα κανονιστικά πρότυπα του φύλου. Μέσα από την ανάλυση των τρόπων με τους οποίους η ένδυση και το χρώμα λειτουργούν ως πρακτικές φύλου, επιχειρείται να αναδειχθεί ο ρόλος της παιδικής λογοτεχνίας ως χώρου όπου η έμφυλη ταυτότητα παρουσιάζεται όχι ως δεδομένη, αλλά ως ανοικτό, μεταβαλλόμενο και δημιουργικό πεδίο αυτοπροσδιορισμού.

Ένδυση και Χρώμα ως Κοινωνικές Κατασκευές

Η ένδυση αποτελεί μια ενσώματη κοινωνική πρακτική, μέσα από την οποία τα άτομα παρουσιάζουν τον εαυτό τους στον κοινωνικό χώρο. Η Entwistle (2000) επισημαίνει ότι το ντύσιμο δεν είναι ποτέ μια ουδέτερη, πρακτική πράξη· αντιθέτως, συνιστά καθημερινή μορφή «διαχείρισης του σώματος» μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια. Το σώμα «ντύνεται» μέσα σε αναμενόμενους κώδικες, οι οποίοι ρυθμίζουν τι θεωρείται κατάλληλο, επιθυμητό, θηλυκό ή αρρενωπό κάθε εποχή.

Στο πλαίσιο αυτό, το χρώμα λειτουργεί ως κρίσιμος μηχανισμός κοινωνικής σημείωσης. Η ιστορική έρευνα της Paoletti (2012) δείχνει ότι οι έμφυλες χρωματικές κωδικοποιήσεις —όπως η σύνδεση του ροζ με τα κορίτσια και του μπλε με τα αγόρια— δεν αποτελούν φυσικούς ή βιολογικούς συσχετισμούς. Αντίθετα, πρόκειται για σχετικά πρόσφατες, πολιτισμικά διαμορφωμένες πρακτικές που παγιώθηκαν κυρίως κατά τον 20ό αιώνα μέσα από το μάρκετινγκ και τις εμπορικές στρατηγικές των παιδικών ειδών. Το χρώμα, έτσι, λειτουργεί ως ένα «οπτικό σύστημα ταξινόμησης» που κατασκευάζει και αναπαράγει κοινωνικούς ρόλους.

Ωστόσο, η προτίμηση των παιδιών σε συγκεκριμένα χρώματα δεν είναι έμφυτη. Η έρευνα των LoBue και DeLoache (2011) δείχνει ότι τα παιδιά αρχίζουν να παρουσιάζουν προτίμηση στο ροζ γύρω στα 2-3 έτη, περίοδο κατά την οποία αποκτούν επίγνωση της έμφυλης κατηγορίας τους. Η χρωματική προτίμηση, επομένως, προκύπτει μετά την κατανόηση του φύλου και ενεργοποιείται από το έντονα έμφυλο περιβάλλον τους —ενδυματολογικούς κώδικες, παιχνίδια, διακοσμητικά αντικείμενα— που ορίζει το ροζ ως «κοριτσίστικο» και το μπλε ως «αγορίστικο». Κατά συνέπεια, οι χρωματικές επιλογές των παιδιών αποτελούν προϊόν κοινωνικής μάθησης και όχι βιολογικής προδιάθεσης.

Η Αγγελάκη (2023) αναδεικνύει πώς το χρώμα λειτουργεί ως ισχυρό σημειωτικό εργαλείο και στην παιδική λογοτεχνία, όπου τα χρώματα φορτίζονται με συμβολικές και συναισθηματικές αποχρώσεις που καθοδηγούν την πρόσληψη των

χαρακτήρων και των ιστοριών από τα παιδιά. Με αυτόν τον τρόπο, το χρώμα συνεχίζει να λειτουργεί ως φορέας κοινωνικών νοημάτων, ακόμη και σε κειμενικούς και οπτικούς αφηγηματικούς κόσμους.

Σε ευρύτερο πλαίσιο, η ένδυση και το χρώμα συνιστούν κοινωνικά και πολιτισμικά κατασκευασμένες κατηγορίες. Μέσα από ιστορικές πρακτικές, εμπορικές στρατηγικές και καθημερινές αλληλεπιδράσεις, τα χρώματα αποκτούν έμφυλο νόημα, διαμορφώνοντας το πεδίο των επιλογών και των ταυτοτήτων των παιδιών ήδη από την προσχολική ηλικία.

Μη-Δυαδικές Αναπαραστάσεις σε τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία

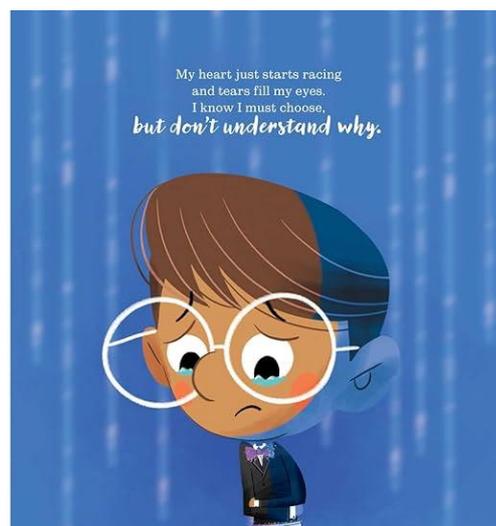
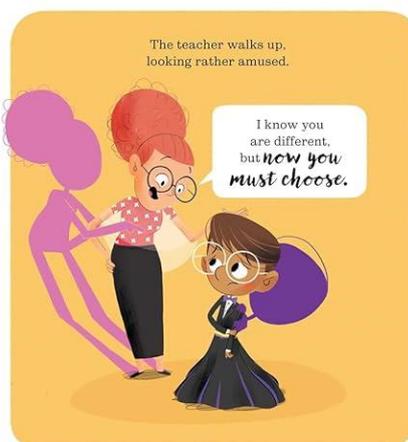
Οι μη-δυαδικές αναπαραστάσεις που αναδύονται στα *Not All Princesses Dress in Pink*, *My Shadow Is Purple* και *Mary Wears What She Wants* αξιοποιούν σύνθετες οπτικοαφηγηματικές στρατηγικές, οι οποίες επιτρέπουν στους αναγνώστες να προσλάβουν έμφυλες ταυτότητες πέρα από το παραδοσιακό δίπολο. Σε συμφωνία με τη διαπίστωση ότι οι εικονογραφημένες αφηγήσεις παράγουν σημασίες μέσω της οπτικής οργάνωσης της σελίδας και της σχέσης κειμένου–εικόνας, η Santamaría-García (2022) αναδεικνύει πώς τα picturebooks που επιδιώκουν να αμφισβητήσουν στερεοτυπικές έμφυλες προσδοκίες αξιοποιούν πολυτροπικά μέσα —διάταξη κάδρων, χρωματικές επικαλύψεις, κατευθύνσεις βλέμματος— για να προσφέρουν εναλλακτικές μορφές πρόσληψης του φύλου. Αντίστοιχα, οι τρεις υπό μελέτη τίτλοι δομούν αφηγήσεις όπου η σελιδοποίηση, η σύνθεση και ο ρυθμός της εικόνας υποστηρίζουν την ανάδυση ταυτοτήτων που δεν υποτάσσονται σε διπολικές κατηγοριοποιήσεις.

Η ανάλυση των Malcom και Sheahan (2019) επιβεβαιώνει ότι η ένδυση λειτουργεί ως βασικό σημείο αφήγησης στις ιστορίες που προβάλλουν έμφυλη μη συμμόρφωση, καθώς προσφέρει ένα υλικό και ορατό πλαίσιο μέσα από το οποίο οι χαρακτήρες διαπραγματεύονται την ταυτότητά τους. Στα εξεταζόμενα βιβλία, τα ενδύματα και τα χρώματα δεν αποτελούν απλές αισθητικές επιλογές αλλά ενσώματες δηλώσεις ελευθερίας, αντίστασης ή ανασηματοδότησης των κοινωνικών κανόνων. Στο *My Shadow Is Purple*, η χρωματική παλέτα λειτουργεί ως κεντρικό σημειωτικό εργαλείο για την αποτύπωση μιας ρευστής ταυτότητας: το μωβ, ως μίξη του «αγορίστικου» μπλε και του «κοριτσίστικου» ροζ, μετατρέπεται σε οπτική μεταφορά που δηλώνει την άρνηση συμμόρφωσης σε ένα από τα δύο κοινωνικά επιβεβλημένα άκρα. Η αφήγηση προσωποποιεί αυτά τα άκρα στις φιγούρες των γονέων, οι οποίοι ενσαρκώνουν τις χρωματικά κωδικοποιημένες εκδοχές του «κανονικού» αγοριού και κοριτσιού: ο πατέρας σε μπλε, η μητέρα σε ροζ (Εικόνα 1). Η συμβολική αυτή αντίθεση παρουσιάζει με απλό αλλά ισχυρό τρόπο την πολιτισμική λειτουργία του χρώματος ως ορίου που ορίζει την έμφυλη κατηγορία.

Εικόνα 1. Οι γονείς ως πρότυπα των κοινωνικά επιβεβλημένων έμφυλων χρωματικών ταυτοτήτων¹

Κείμενο και εικόνα φωτίζουν ξεκάθαρα αυτή τη δυναμική, καθώς η δασκάλα ζητά από το παιδί να «επιλέξει» χρωματικό-ενδυματολογικό κώδικα προκειμένου να ενταχθεί στην κοινωνική ομάδα. Το αίτημα της επιλογής δεν αφορά απλώς την εμφάνιση, αλλά την αποδοχή ενός έμφυλου ρόλου—η ένταξη στην ομάδα προϋποθέτει την υποταγή στο δυαδικό σύστημα. Η εικόνα αποδίδει οπτικά την πίεση της κανονιστικότητας: ο ήρωας πλαισιώνεται από δύο μεγάλες, χρωματικά αντιθετικές σκιές που συμβολίζουν τις δύο επιτρεπτές κατηγορίες, επιτείνοντας το αίσθημα ότι η ταυτότητα αντιμετωπίζεται ως υποχρεωτική και όχι ως προσωπική επιλογή (Εικόνα 2).

Εικόνα 2. Η επιλογή χρωματικού και ενδυματολογικού κώδικα ως απαραίτητη προϋπόθεση ένταξης στην κοινωνική ομάδα

Στο τέλος, η εικονογράφηση παρουσιάζει το χρώμα και την ένδυση ως έκφραση του «αληθινού εαυτού». Εδώ, η σκιά του παιδιού δεν επιβάλλει έναν χρωματικό κώδικα· αντίθετα, εμφανίζεται σε χρώμα μωβ, συνοδεύοντας και υποστηρίζοντας τη σωματική φιγούρα. Το ίδιο το ένδυμα του παιδιού —μισό κοστούμι στο πάνω μέρος και μισό φόρεμα στο κάτω μέρος—

Εικόνα 3. Το χρώμα και η ένδυση ως ο αληθινός εαυτός

οπτικοποιεί την άρνηση της υπαγωγής σε μία μόνο έμφυλη κατηγορία (Εικόνα 3). Η διχοτομική αυτή σύνθεση είναι βαθιά σημειωτική: αποδομεί την ιδέα ότι η εμφάνιση πρέπει να εντάσσεται αποκλειστικά σε έναν αρρενωπό ή θηλυκό κώδικα και, ταυτόχρονα, επιβεβαιώνει ότι η ταυτότητα μπορεί να είναι σύνθεση, μίξη και συνεχής διαπραγμάτευση. Το ένδυμα, έτσι, λειτουργεί όχι ως συμβιβαστική λύση αλλά ως θετική, δημιουργική δήλωση πολυπλοκότητας, που επιτρέπει στο παιδί να εκφράσει τη ρευστή ταυτότητά του χωρίς να απορρίπτει ούτε να αποδέχεται άκριτα τις διαθέσιμες κοινωνικές κατηγορίες.

Στο *Mary Wears What She Wants*, η εικονογράφηση αποκαλύπτει με ιδιαίτερη σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο οι δυαδικές ταυτότητες ένδυσης λειτουργούν ως μηχανισμός κοινωνικού διαχωρισμού και περιορισμού της αυτοέκφρασης. Οι γυναικείες φιγούρες παρουσιάζονται ευθυγραμμισμένες σε μια σειρά, όλες ντυμένες με παρόμοια φορέματα και επαναλαμβανόμενα μοτίβα, συγκροτώντας ένα οπτικό σύνολο που επιβάλλει την ομοιομορφία και υποδηλώνει την κανονιστική δύναμη της πειθάρχησης (Εικόνα 4). Η αντιπαράθεσή τους με την Mary, η οποία επιχειρεί να

σκεφτεί «κάτι διαφορετικό» (γι' αυτό και στέκεται πιο εκεί, παίρνοντας απόσταση από το κοινωνικό γίνεσθαι), καθιστά ορατό τον τρόπο με τον οποίο η ενδυμασία οργανώνει τις έμφυλες προσδοκίες: το φόρεμα δεν αποτελεί απλώς ρούχο, αλλά

Εικόνα 4. Οι δυαδικές ταυτότητες ένδυσης ως κοινωνικός διαχωρισμός και περιορισμός της αυτοέκφρασηςⁱⁱ

κοινωνικό σύμβολο που ορίζει ποια μορφή θηλυκότητας θεωρείται αποδεκτή. Η ομαδική παράταξη των κοριτσιών παράγει ένα είδος οπτικής «γραμμής» που λειτουργεί ως όριο — ένα όριο που διαχωρίζει το επιτρεπτό από το ανεπιθύμητο, το κανονικό από το αποκλίνον. Έτσι, το βιβλίο παρουσιάζει από τις πρώτες κιόλας σελίδες ότι η ταυτότητα δεν συγκροτείται σε ένα ουδέτερο περιβάλλον·

Εικόνα 5. Η αντίδραση του κοινωνικού περιγύρου στην ενδυματολογική επιλογή της πρωταγωνίστριαςⁱⁱⁱ

αντιθέτως, διαμορφώνεται μέσα σε ένα πεδίο κοινωνικών περιορισμών, όπου η ένδυση αποκτά πειθαρχική λειτουργία και επιβάλλει ένα σαφές, δυαδικό φάσμα επιλογών. Παράλληλα, το αφηγηματικό και εικαστικό πλαίσιο υποδηλώνει έμμεσα μια ιστορική περίοδο που τοποθετείται στον 19ο αιώνα ή στις αρχές του 20ού. Η υπόμνηση αυτή προκύπτει αφενός από τον ενδυματολογικό κώδικα των μορφών, ο οποίος παραπέμπει σε προμοντέρνες κοινωνικές συμβάσεις, και αφετέρου από την ίδια τη σημειολογία του παντελονιού ως απαγορευμένου ή κοινωνικά μη αποδεκτού ενδύματος για το γυναικείο σώμα. Όπως επισημαίνει η Mas (2017), η χρήση του παντελονιού στη γυναικεία ένδυση κατά τον 19ο αιώνα συνιστούσε σαφή ρήξη με τις έμφυλες ενδυματολογικές νόρμες και συνδεόταν με κοινωνικές και ιδεολογικές αντιστάσεις. Η ιστορική καθυστέρηση στην αποδοχή του παντελονιού για τις γυναίκες ενισχύει την ανάγνωση της αφήγησης ως τοποθετημένης σε μια εποχή αυστηρών έμφυλων διακρίσεων. Έτσι, η επιλογή της Mary αποκτά όχι μόνο προσωπικό αλλά και ιστορικό βάρος, λειτουργώντας ως έμμεση κριτική στις παγιωμένες κοινωνικές νόρμες της εποχής. Η αφήγηση παρουσιάζει την ένδυση ως πράξη αντίστασης στη συμβατικότητα και επαναπροσδιορισμού, όπου η ανατροπή των προσδοκιών δεν αφορά μόνο το τι επιτρέπεται σε ένα κορίτσι να φορέσει αλλά και το δικαίωμά του να ορίζει τη σχέση του με τον κόσμο. Η εικονογράφηση ενισχύει αυτό το μήνυμα, χρησιμοποιώντας ευρύχωρες σκηνές όπου η Mary εμφανίζεται να υπερβαίνει, κυριολεκτικά και μεταφορικά, τα όρια του κοινωνικού της περιβάλλοντος (Εικόνα 5) και να επαναπροσδιορίζει την κατασκευή της έμφυλης ένδυσης ως προϊόν αυτοπροσδιορισμού και ελεύθερης έκφρασης της ταυτότητας (Εικόνα 6).

Εικόνα 6. Ο (επαν)ορισμός της έμφυλης ένδυσης ως αυτοπροσδιορισμός και ταυτότητα

Αντίστοιχα, στο *Not All Princesses Dress in Pink* η ανατροπή του στερεοτυπικού σχήματος της πριγκίπισσας πραγματοποιείται μέσα από μια πολυεπίπεδη χρήση ενδυματολογικών και χρωματικών κωδίκων, οι οποίοι λειτουργούν ως φορείς ρόλων και ιδιοτήτων. Στις εικόνες, οι πριγκίπισσες δεν εμφανίζονται εγκλωβισμένες σε μια παθητική, διακοσμητική θηλυκότητα· αντιθέτως, συμμετέχουν

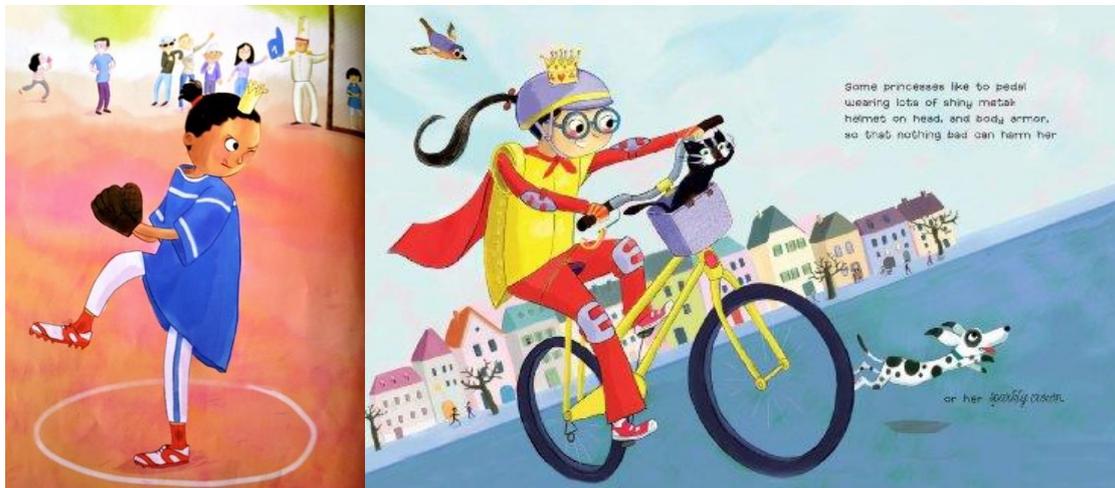

ενεργά σε τεχνικές, χειρωνακτικές και δημιουργικές δραστηριότητες, φορώντας ρούχα που ανταποκρίνονται στη δράση τους (Εικόνες 7, 8). Οι μπότες εργασίας, οι φόρμες, τα κράνη ασφαλείας, ακόμη και η χρήση

Εικόνα 7. Η ένδυση και η χρωματική παλέτα ως ιδιότητα και ρόλος^{iv}

εργαλείων, συγκροτούν ένα ενδυματολογικό σύστημα που επεκτείνει –και όχι απλώς τροποποιεί– το φάσμα των εκφράσιμων θηλυκοτήτων. Η χρωματική παλέτα στις εικόνες, η οποία τείνει προς αποχρώσεις λειτουργικές, δυναμικές και συχνά «ουδέτερες» χρωματικά, καταργεί την επιτελεστική κυριαρχία του ροζ, που ιστορικά νοηματοδοτεί την πριγκιπική θηλυκότητα ως εύθραυστη, παθητική ή αισθητικά προσανατολισμένη. Η απουσία του από τους πρωταγωνιστικούς χρωματικούς κώδικες έχει διττό αποτέλεσμα: αφενός, αποδομεί τη στερεοτυπική χρωματική ταύτιση της πριγκίπισσας με μια μονοδιάστατη θηλυκή εικόνα· αφετέρου, επιτρέπει στις πριγκίπισσες να «φορέσουν» ιδιότητες που δεν συνδέονται παραδοσιακά με το φύλο τους — δύναμη, ικανότητα, τεχνική δεξιότητα, τόλμη, περιέργεια. Σε αυτό το πλαίσιο, η ένδυση δεν αποτελεί μόνο μέσο έκφρασης, αλλά μηχανισμό ταυτόχρονης διαφοροποίησης και ενδυνάμωσης. Οι ενδυματολογικές επιλογές επιτελούν έναν διττό ρόλο: μπορούν να λειτουργήσουν αποκλειστικά όταν περιορίζουν το άτομο σε στενά αισθητικά και κοινωνικά πρότυπα, αλλά και συμπεριληπτικά όταν διευρύνουν το εύρος των δυνατών υποκειμενικοτήτων. Στο βιβλίο, η ενδυματολογική ποικιλία δεν γίνεται απλώς ανεκτή· γίνεται το θεμέλιο πάνω στο οποίο οι ηρωίδες διεκδικούν χώρο για να δράσουν, να συνεργαστούν και να δημιουργήσουν χωρίς να υπακούν σε δυαδικά ή προκαθορισμένα στερεότυπα.

Εικόνα 8. Η ένδυση και η χρωματική παλέτα ως όχημα δοκιμών των δυνατοτήτων

Η Αναγνωστοπούλου (2007) έχει δείξει ότι οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις του φύλου διαμορφώνονται μέσα από πολιτισμικά φορτισμένες αφηγηματικές επιλογές, ενώ η Ζερβού (2006) αναλύει τον τρόπο με τον οποίο η οπτικοποιημένη εστίαση και η «εκθήλυνση» της αφήγησης επιτρέπουν τη μετατόπιση της οπτικής γωνίας, καθιστώντας ορατές νέες μορφές υποκειμενικότητας. Σε συνδυασμό με τις παρατηρήσεις της Τσιλιμένη (2007) για την ιδιαιτερότητα του εικονογραφημένου βιβλίου ως είδους όπου η εικόνα συνδιαμορφώνει την αναγνωστική εμπειρία, προκύπτει ότι οι μη-δυναδικές ταυτότητες στα τρία έργα αναδύονται όχι μόνο ως αποτέλεσμα της θεματικής αλλά και ως προϊόν λεπτομερώς επεξεργασμένων αισθητικών και αφηγηματικών πρακτικών. Τα τρία εικονογραφημένα βιβλία αξιοποιούν το ένδυμα και το χρώμα ως κεντρικά σημειωτικά εργαλεία για να ανατρέψουν το διπολικό μοντέλο του φύλου, προτείνοντας χώρο όπου η ταυτότητα συγκροτείται μέσα από διαρκή διαπραγμάτευση, ρευστότητα και δημιουργική αυτοέκφραση. Ως αποτέλεσμα, τα βιβλία αυτά δεν περιορίζονται στην ανατροπή των στερεοτύπων αλλά δημιουργούν πλαίσια μέσα στα οποία η ταυτότητα παρουσιάζεται ως διαδικασία συνεχούς διαμόρφωσης, ανοιχτή σε πολλαπλές εκφάνσεις και βιωμένη πέρα από τους κανόνες της δυναδικότητας. Μέσα από την οπτική γλώσσα της ένδυσης και των χρωμάτων, οι ήρωες και οι ηρωίδες τους παρουσιάζονται ως φορείς νοήματος που συνδιαμορφώνουν μία νέα, συμπεριληπτική κατανόηση του φύλου.

Αποδόμηση Κανονιστικών Έμφυλων Προτύπων

Η ανάλυση των τριών έργων καταδεικνύει ότι οι αισθητικές πρακτικές της ένδυσης και του χρώματος αποτελούν καίριους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους η παιδική λογοτεχνία αποδομεί τις κανονιστικές δομές της έμφυλης ταυτότητας. Η θεωρητική συζήτηση γύρω από τη ρευστότητα της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας, όπως

αναδεικνύεται από τον Connell (1995), την Pascoe (2007) και τον Halberstam (1998), προσφέρει το πλαίσιο κατανόησης των τρόπων με τους οποίους οι μη-κανονιστικές παιδικές ταυτότητες προβάλλονται ως μορφές αντίστασης απέναντι στη δυαδικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, τα τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία λειτουργούν ως παραδείγματα αισθητικής πολιτικής που απελευθερώνει το παιδικό υποκείμενο από στερεοτυπικές προσδοκίες και αναδεικνύει τη δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού μέσα από την ποικιλότητα χρήση της ένδυσης και του χρώματος.

Not All Princesses Dress in Pink: Η μετάβαση από την παθητική θηλυκότητα στη θηλυκότητα της δράσης

Στο *Not All Princesses Dress in Pink*, το στερεοτυπικό μοτίβο της πριγκίπισσας αποδομείται ριζικά μέσω της ενεργητικής συμμετοχής των ηρωίδων σε δραστηριότητες που υπερβαίνουν τις συμβατικές προσδοκίες της «ευγενικής», «παθητικής» θηλυκότητας. Η εικονογράφηση χρησιμοποιεί τη χρωματική παλέτα και την ενδυμασία ως πεδία πολιτισμικής αναδιαπραγμάτευσης: οι ηρωίδες δεν φορούν το ροζ της παραδοσιακής θηλυκότητας, αλλά λειτουργικά ενδύματα που υποστηρίζουν δράση, δύναμη και αυτονομία. Η μετατόπιση αυτή αντιστοιχεί στις θεωρητικές θέσεις του Connell (1995) για τις πολλαπλές θηλυκότητες και του Halberstam (1998) για τη διεκδίκηση χώρων δράσης από τα άτομα που αποκλίνουν από τα στερεότυπα της θηλυκότητας. Οι πριγκίπισσες ενσαρκώνουν ρόλους και ιδιότητες –εφευρετικότητα, σωματικότητα, πρακτικότητα– που έως πρόσφατα θεωρούνταν ασύμβατες με την παιδική θηλυκότητα.

Η εικονογραφική μετατόπιση από την εμφάνιση στη δράση ανατρέπει την ιστορικά παγιωμένη εξίσωση «θηλυκότητα = παθητικότητα». Αντί να επιβάλλει στις ηρωίδες έναν κώδικα εμφάνισης, η αφήγηση τους επιτρέπει να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητά τους μέσα από ό,τι μπορούν να κάνουν, όχι μέσα από το πώς πρέπει να φαίνονται. Αυτή η αλλαγή εναρμονίζεται με σύγχρονες έρευνες που υποστηρίζουν την ανάγκη συμπερίληψης τέτοιων αφηγήσεων στο σχολικό περιβάλλον (Καλαϊτζή & Κακανά, υπό δημοσίευση), προκειμένου οι μικροί αναγνώστες να αντιληφθούν τη θηλυκότητα ως πεδίο απεριόριστων δυνατοτήτων.

Mary Wears What She Wants: Η αντίσταση ως ενδυματολογική πράξη

Το *Mary Wears What She Wants* προσφέρει ένα από τα πιο έντονα παραδείγματα αντίστασης στην κανονιστικότητα της έμφυλης έκφρασης. Η εικόνα των γυναικείων φιγούρων που φορούν ομοιόμορφα φορέματα συγκροτεί ένα σκηνικό κοινωνικής πειθάρχησης, στο οποίο η ενδυμασία λειτουργεί ως μέσο ελέγχου και όχι ως ατομική επιλογή. Η ηρωίδα, επιλέγοντας να φορέσει παντελόνι, υπερβαίνει αυτό το σύστημα συμβολικού περιορισμού και αναλαμβάνει ενεργά τον αυτοκαθορισμό της. Το έργο συνδέεται άμεσα με τις θεωρίες της έμφυλης ρευστότητας και της κοινωνικής αντίστασης (Connell 1995· Halberstam 1998· Pascoe 2007), επιδεικνύοντας ότι η εκτροπή από την αναμενόμενη εμφάνιση αποτελεί πράξη πολιτικής βαρύτητας. Η

πράξη της Mary δεν υπονομεύει απλώς μια αισθητική σύμβαση· αποκαλύπτει την αυθαιρεσία του συστήματος που ορίζει ποια σώματα έχουν δικαίωμα στη δράση, στην άνεση και στην αυτοέκφραση.

Σε ευθυγράμμιση με την πρόσφατη ελληνική βιβλιογραφία (Αγγελάκη 2022· Angelaki 2022· Αγγελάκη & Καλαϊτζή 2025), το εικονογραφημένο βιβλίο υποδεικνύει ότι η παιδική λογοτεχνία μπορεί να αποτελέσει χώρο αναδιαμόρφωσης της κοινωνικής φαντασίας. Η Mary ενσαρκώνει μια παιδική ταυτότητα που αρνείται τον κοινωνικό καθορισμό και αντιπροτείνει ένα μοντέλο αυτοδιαμόρφωσης, στο οποίο η ενδυμασία γίνεται φορέας ελευθερίας, όχι συμμόρφωσης.

My Shadow Is Purple: Η ρευστότητα ως δυναμική διαδικασία αυτοορισμού

Το *My Shadow Is Purple* προβάλλει μια μορφή ταυτότητας που δεν υπακούει στις κανονιστικές επιταγές του διπόλου «μπλε-ροζ» αλλά αναδύεται ως συνδυασμός, σύνθεση και υπέρβαση. Η απόρριψη του αυστηρού διαχωρισμού ανάμεσα σε αρρενωπότητα και θηλυκότητα ευθυγραμμίζεται με τη θεώρηση του Connell (1995) ότι οι έμφυλες κατηγορίες δεν αποτελούν σταθερές ουσίες αλλά κοινωνικές δομές που ιεραρχούνται και διαρκώς αναπαράγονται μέσα από επιτελεστικές πρακτικές. Η μεταβλητή μωβ σκιά, σε συνδυασμό με το ενδυματολογικό υβρίδιο μισό κοστούμι και μισό φόρεμα, συγκροτεί μια πολυτροπική αναπαράσταση της ταυτότητας ως διαδικασίας σε συνεχή εξέλιξη. Σε αυτό το πλαίσιο, το ένδυμα λειτουργεί όχι ως ουδέτερο αισθητικό στοιχείο, αλλά ως κοινωνικά ενσώματη πρακτική, όπως αναδεικνύει η Entwistle (2000), η οποία επισημαίνει ότι η ένδυση αποτελεί καθημερινή επιτέλεση του φύλου μέσα από την οποία το σώμα αποκτά νόημα και κοινωνική αναγνωρισιμότητα. Κείμενο και εικονογράφηση αποτυπώνουν τη σύγκρουση ανάμεσα στην κοινωνική απαίτηση για επιλογή ενός μόνο έμφυλου κώδικα και στην εσωτερική ανάγκη του παιδιού-ήρωα να αναγνωριστεί ως κάτι πέραν της δυαδικότητας. Η σύγκρουση αυτή εναρμονίζεται με τις θεωρητικές επισημάνσεις της Pascoe (2007) για τους μηχανισμούς έμφυλης πειθάρχησης στο σχολείο.

Αναγνωρίζοντας τη σκιά ως «χώρο» ψυχικής και κοινωνικής διαπραγμάτευσης, το έργο αποδίδει την ταυτότητα ως ζήτημα εσωτερικής αλήθειας που δεν προϋποθέτει κοινωνική συγκατάθεση για να υπάρξει. Σε σύμπνοια με τις σύγχρονες ελληνικές προσεγγίσεις για τη σημασία των αντι-στερεοτυπικών βιβλίων στην εμπέδωση ενσυναίσθησης και αποδοχής (Angelaki 2022· Αγγελάκη 2022· Αγγελάκη & Καλαϊτζή 2025· Kalaitzi, 2025), το έργο επιδεικνύει την πολιτική δύναμη της αισθητικής αναπαράστασης στη διαμόρφωση οριζόντων συμπερίληψης. Έτσι, το *My Shadow Is Purple* αναδεικνύεται σε ύμνο προς τη ρευστότητα, παρουσιάζοντας την ταυτότητα ως διαδικασία αυτονομίας, δημιουργικότητας και συνεχούς επανανοηματοδότησης.

Συμπεράσματα

Τα τρία εικονογραφημένα βιβλία της παρούσας μελέτης αποδεικνύουν ότι η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία έχει τη δύναμη να μετασχηματίζει τις κοινωνικές αντιλήψεις για το φύλο μέσω της αισθητικής. Σε μια εποχή όπου η ανάγκη για συμπερίληψη γίνεται ολοένα πιο επιτακτική, οι μη-κανονιστικές αναπαραστάσεις φύλου δεν λειτουργούν απλώς ως αντίλογος αλλά ως δημιουργικοί χώροι αναστοχασμού και ενδυνάμωσης. Η ένδυση και το χρώμα, ως πρακτικές καθημερινής επιτέλεσης του φύλου, αποκτούν στις αφηγήσεις αυτές τη δύναμη να αναδιαμορφώνουν τα όρια του δυνατού και να προσφέρουν στα παιδιά-αναγνώστες τον χώρο να φανταστούν τον εαυτό τους πέρα από τις κανονιστικές δομές που τους επιβάλλονται—μια διάσταση που συνδέεται άμεσα με τη θεμελιώδη θέση της Butler (2009) ότι το φύλο δεν αποτελεί σταθερή ουσία, αλλά αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων πράξεων και πολιτισμικών κανονισμών που μπορούν να αμφισβητηθούν και να ανατραπούν.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα σύγχρονα κείμενα παιδικής λογοτεχνίας επιβεβαιώνουν στην πράξη όσα αναδεικνύει η Hartley (2024) στη μελέτη της: ότι η λογοτεχνική αναδιαγραφή του έμφυλου διπόλου μέσω μη-συμμορφωτικών ταυτοτήτων δεν λειτουργεί μόνο ως αντι-στερεοτυπική πρακτική, αλλά συγκροτεί νέους τρόπους κατανόησης του φύλου ως ρευστού, πολυεπίπεδου και ανοιχτού σε συνεχή επανανοηματοδότηση. Ως εκ τούτου, οι αφηγήσεις αυτές δεν αποτελούν απλώς παραδείγματα συμπερίληψης, αλλά θεμελιώνουν μια ευρύτερη αισθητική και παιδαγωγική πολιτική που επιτρέπει στα παιδιά να αναγνωρίσουν την ταυτότητα ως δημιουργικό, και όχι περιοριστικό, πεδίο.

Η συμβολή των τριών βιβλίων στον αναστοχασμό του φύλου καθίσταται ακόμη πιο ορατή μέσα από πρόσφατες ελληνικές προσεγγίσεις, οι οποίες έχουν αναδείξει ότι η αισθητική της παιδικής λογοτεχνίας—μέσω χρωμάτων, ενδυματολογικών αντιθέσεων και εικονογραφικών μετατοπίσεων—λειτουργεί ως πεδίο όπου τα παιδιά αποκωδικοποιούν, ανασχηματίζουν ή αντιστέκονται σε κανονιστικές προσδοκίες (Αγγελάκη, 2022· Angelaki, 2022). Σε αυτή την κατεύθυνση, οι αναλύσεις των Αγγελάκη και Καλαϊτζή (2025) και της Kalaitzi (2024) υπογραμμίζουν ότι τα βιβλία με μη-δυναμικούς ή μη-κανονιστικούς χαρακτήρες επιδρούν καταλυτικά στη διαμόρφωση κριτικών στάσεων απέναντι στα φύλα και προσφέρουν εναλλακτικούς ορίζοντες αυτοπροσδιορισμού. Παράλληλα, πρόσφατες έρευνες για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές δείχνουν ότι τα εικονογραφημένα βιβλία με αντι-στερεοτυπικές αφηγήσεις, που προβάλλουν μη-συμβατικούς χαρακτήρες-πρότυπα, όχι μόνο ενισχύουν την αποδοχή της έμφυλης ποικιλομορφίας, αλλά και επηρεάζουν μετρήσιμα τις παιδικές αντιλήψεις για το τι μπορεί ή δεν μπορεί να συνδεθεί με το φύλο (Kalaitzi, 2024, 2025).

Εν κατακλείδι, τα τρία έργα συγκροτούν ένα συνεκτικό αισθητικό και πολιτικό αφήγημα που αποδομεί τη δυαδική λογική φύλου, ενεργοποιώντας εναλλακτικές μορφές ταυτότητας ως πρακτικές αντίστασης απέναντι στη στενή κανονιστικότητα. Προτείνουν ένα παιδί-υποκείμενο που δεν μαθαίνει απλώς το φύλο, αλλά το συνδημιουργεί, διευρύνοντας έτσι τους δυνατούς τρόπους να είναι, να ανήκει και να νοηματοδοτεί τον κόσμο. Η αισθητική πολιτική των τριών βιβλίων ανοίγει, τελικά, έναν

χώρο όπου η έμφυλη ταυτότητα δεν αποτελεί δεδομένη κατηγορία, αλλά ελεύθερο, ανοικτό και δημιουργικό πεδίο αυτοπροσδιορισμού.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Negley, K. (2019). *Mary Wears What She Wants*. Clarion Books
Scott, S. (2022). *My Shadow Is Purple*. Larrikin House US.
Yolen, J. H., Stemple, E. Y. & Lanquetin, A-S. (2010). *Not All Princesses Dress in Pink*. Simon & Schuster Books for Young Readers.

Ελληνόγλωσσα

- Αγγελάκη, Ρ. Τ. (2022). Πρότυπα γυναικών στα σύγχρονα παιδικά βιβλία γνώσεων. Καταρρίπτοντας την έμφυλη ιδεολογική διχοτομία στον χώρο των Επιστημών. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 8, 285-302. <https://doi.org/10.12681/dial.30585>
- Αγγελάκη, Ρ-Τ. (2023). Το χρώμα στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων: Αρχέτυπα και συμβολισμοί. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 12(1), 147-163. <https://doi.org/10.12681/hjre.35107>
- Αγγελάκη Ρ-Τ. & Καλαϊτζή, Χ. (2025). Αναπαραστάσεις πατρότητας και αρρενωπότητας: ανάλυση περιεχομένου προτύπων και μοτίβων σε τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*, 43. <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/2360>
- Αναγνωστοπούλου, Δ. (2007). *Αναπαραστάσεις του γυναικείου στη λογοτεχνία*. Πατάκη.
Καλαϊτζή, Χ. & Κακανά, Δ.Μ. (υπό δημοσίευση). Προωθώντας την έμφυλη συμπερίληψη μέσα από εικονογραφημένα παιδικά βιβλία. *Διάλογοι! Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες της Αγωγής και της Εκπαίδευσης*.
- Κανατσούλη, Μ.Δ. (2008). *Ο ήρωας και η ηρωίδα με τα χίλια πρόσωπα. Νέες απόψεις για το φύλο στην παιδική λογοτεχνία*. Gutenberg.
- Τσιλιμένη, Τ.Δ. (2007). *Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Όψεις και απόψεις*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Ζερβού, Α. (2006). Η εκθήλυνση της (επαν)αφήγησης. Γυναικεία φωνή και εσωτερική εστίαση. Στο Γ. Παπαντωνάκης (Επιμ.), *Πρόσωπα και προσωπεία του αφηγητή στην ελληνική παιδική και νεανική λογοτεχνία της τελευταίας τριακονταετίας* (σσ. 97-130). Πατάκης.

Μεταφρασμένη

- Butler, J. (2009). Αναταραχή φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας (Γ. Καράμπελας, Χ. Σπυροπούλου, & Β. Κάντζα, Μετ.). Αλεξάνδρεια.

Ξενόγλωσση

- Angelaki, R.-T. (2023). Gender stereotypes in historical biographical novels for children and young adults: *Anna and Theophano* by Kira Sinou. *Libri & Liberi*, 12(1), 37-52. <https://doi.org/10.21066/carcl.libri.12.1.2>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of sex*. Routledge.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press.
- Entwistle, J. (2000). *The fashioned body: Fashion, dress and modern social theory*. Polity Press.
- Halberstam, J. (1998). *Female masculinity*. Duke University Press.
- Hartley, C. D. (2024) *Rewriting the fiction of gender binary: Exploring depictions of nonbinary individuals and their construction of gender identity in contemporary (2010+) British and North American fiction*. PhD thesis, University of Leeds.
- LoBue, V., & DeLoache, J. S. (2011). Pretty in pink: The early development of gender-stereotyped colour preferences. *British Journal of Developmental Psychology*, 29(3), 656-667. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02027.x>
- Kalaitzi, C. (2025). Kindergarten students' receptiveness to messages conveyed by counter-stereotyping picturebooks. *Journal of Education and Training Studies*, 13(2), 20-34. <https://doi.org/10.11114/jets.v13i2.7531>
- Kalaitzi, C. (2024). Exploring factors that affect kindergarten teachers' use of picturebooks with gender non-conforming fictional characters. *Journal of Psychological Perspective*, 6(1): 1-10. <https://doi.org/10.47679/jopp.617112024>
- Malcom, N. L., & Sheahan, N. (2019). From *William's Doll* to *Jacob's New Dress*: The Depiction of Gender Non-Conforming Boys in Children's Picture Books From 1972 to 2014. *Journal of Homosexuality*, 66(7), 914-936. <https://doi.org/10.1080/00918369.2018.1484635>
- Mas, C. (2017). *She wears the pants: The reform dress as technology in nineteenth-century America*. *Technology and Culture*, 58(1), 35-66. <https://doi.org/10.1353/tech.2017.0001>
- Mutton, N. (2023). Representation of non-binary identities in feminist literature: A literary analysis. *Studies in Social Sciences and Humanities*, 2(4), 1914-1926. <https://www.paradigmpress.org/SSSH/article/view/943>
- Paoletti, J. B. (2012). *Pink and blue: Telling the boys from the girls in America*. Indiana University Press.
- Pascoe, C. J. (2007). *Dude, you're a fag: Masculinity and sexuality in high school*. University of California Press.
- Risman, B. J. (2018). *Where the millennials will take us: A new generation wrestles with the gender structure*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199324385.001.0001>
- Santamaría-García, C. (2022). A semiotic and multimodal analysis of interactive relations in picture books that challenge female gender stereotypes. In A. J. Moya-

Guijarro & E. Ventola (Eds.), *A multimodal approach to challenging gender stereotypes in children's picture books* (pp. 144-163). Routledge.
West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151.
<https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>

i Πηγή εικόνων 1, 2 & 3:

https://www.google.com/search?sca_esv=8ff73cc9fbbf5111&sxsrf=AE3TifMxPf2l4oQM-3g08Jlb7goBFC1dWg:1765276442693&udm=2&fbs=AlljpHxtOkAYhaY5D7lQT5SZxkuFqzUqd3sNXPp5lvZCS8oQTDgEGnOBcjPv3itjMF2Ut94HZDus-N2ppXYWZme9E4soxGFtvCkvyMzA76otOYdqUbCofW8HUgtoKoXuwgKXsJ-SN0WakE-LmmXIUHhdOEw8szeySlxruPh0mw9qrCP8KUZOlan-wvx_a4nTcwDB3cHqKfxRTbME65obqxwPfyN9G0u_CxAn1icmoAzuwEoiPoVg7EVLPSm3ZKnzm0e_TRWrkef4&q=My+Shadow+Is+Purple&sa=X&ved=2ahUKEwjohLCap7CRaxV_RfEDHeujKF8QtKgLqLegQICxAB&biw=1470&bih=798&dpr=2#sv=CAMSVhoyKhBILWg1dEFMX3pxY0FSS1dNMg5oNXRBTF96cWNBuktXTToOVIbPv0pOTXRINzBQVE0gBCokCg41Wkx5R3pXbmRuaFZWTRIQZS1oNXRBTF96cWNBuktXTRgAMAEYByDux4rXCTACSGolAhACGAEGaigB

ii Πηγή εικόνων 4 & 6:

https://www.google.com/search?sca_esv=5a21cf7e0cf15b69&sxsrf=AE3TifMgGdCeY1inU2hhx4oZGEklivc3Gg:1765274590571&udm=2&fbs=AlljpHxtOkAYhaY5D7lQT5SZxkuFqzUqd3sNXPp5lvZCS8oQTDgEGnOBcjPv3itjMF2Ut94HZDus-N2ppXYWZme9E4soxGFtvCkvyMzA76otOYdqUbCofW8HUgtoKoXuwgKXsJ-SN0WakE-LmmXIUHhdOEw8szeySlxruPh0mw9qrCP8KUZOlan-wvx_a4nTcwDB3cHqKfxRTbME65obqxwPfyN9G0u_CxAn1icmoAzuwEoiPoVg7EVLPSm3ZKnzm0e_TRWrkef4&q=Mary+Wears+What+She+Wants&sa=X&ved=2ahUKEwZunoLCRaxXOS_EDHVgMJN8QtKgLqLegQIDRAB&biw=1470&bih=798&dpr=2#sv=CAMSVhoyKhBILWFRdVJGZmhNU3VOTHNNMg5hUXVSRmZoTVN1TkxzTToOWmZxZWRTQ0MxWVJQaU0gBCocCgZtb3NhaWMSEGUtYVF1UkZmaE1TdU5Mc00YADABGAcgwP3zrQgwAkoKCAIQAhgBIAIoAQ

iii Πηγή εικόνας 5: <https://beckylevine.com/2019/05/06/keith-negleys-mary-wears-what-she-wants/>

iv Πηγή εικόνων 7 & 8:

https://www.google.com/search?sca_esv=8ff73cc9fbbf5111&sxsrf=AE3TifMOKZgt12Fy0xdLgOexsWDKzCzCBhQ:1765279397738&udm=2&fbs=AlljpHxtOkAYhaY5D7lQT5SZxkuFqzUqd3sNXPp5lvZCS8oQTDgEGnOBcjPv3itjMF2Ut94kDIJvg8_SPbYKrGDROXRdyQSUyQE2QPvgtY73X3AXwE_c7zPINm0DThDXyOaGW8umeD7IE5WqNgM9bj54m9sM4kyT43XGwR62HviaPjcdKx7diyehUbdTtdYeoM0FNyCf-4Dw8A5rZ60FgW_zMDUCe22knYB9QpU-OqKTC7_JMqLkgT-9D-MjrvjdHUv14GBq&q=Not+All+Princesses+Dress+in+Pink&sa=X&ved=2ahUKEwiJ0rmbSrCRAxWjSfEDHRYACcwQtKgLegQIEBAb&biw=1470&bih=798&dpr=2#sv=CAMSVhoyKhBILWmzeTlibkIKRIEtb0ZNMg5jM3k5Ym5JSkZRLW9GTTToTzk2MFRNQU1DZGRIU00gBCocCgZtb3NhaWMSEGUtYzN5OWJuSuPUS1vRk0YADABGAcg5-Ln_wMwAkoKCAIQAhgBIAIoAQ